

Светосавски храм на Врачару и обнова наше књижевности, музике и ликовне уметности

Потреба за заједницом кажу нам социолози јесте суштинска човекова унутрашња потреба. Кроз човекове међу односе она добија и свој карактер. Јединство социјалних процеса такве једне заједнице држи и јединство или интегритет човека. Али у свакој заједници, у сваком постављеном, или утврђеном, друштву морају да постоје функционално значајне и психолошки осмишљене групе и савези који уносе у своју заједницу, у своје друштво, циљеве и вредности. Такав један развој несумњиво да не може да буде једнообразан; видимо из историја националних култура како се са развојем у њима развија и плурализам интелектуалног живота. Знамо како је још у 11 веку, на пример, један од првих схоластичара називао Париз „дијалектичким градом“; доцније, стално кроз његову историју, ова његова „дијалектичка“ га природа прати. Кроз цео средњи век указивало се и на друге лепоте овог града, нарочито на разлику „заинтересованости филозофских умова“ у њему, на „поштовање које овај град гаји према свештеницима“, итд. Познат нам је узвик једног одушевљеног интелектуалца тога времена „Заиста, Господ живи у овом граду“; сетимо се и оних толико високо интелектуалних дискусија у овом граду између Томе Аквинског и авероиста; све је то заиста давало карактер дијалектичности овом граду. Прилози који су дошли кроз њега светском развоју јесу заиста прилози који се не би могли замислити да он није добио овај свој дијалектички карактер. Вековима је тако био једно поднебље у којем су се окупљали студенти и учитељи из целог света. Патио је овај град само онда када је губио карактер те своје дијалектичности; то су били они кратки периоди застрањености његових револуција које су се у њему развијале; онда је он губио у дубини и ширини својих визија. Навели смо само пример Париза; али то може да се односи на све градове света. Примећујемо то нарочито и данас, када нам најпознатији социолози скрећу пажњу да одсуство ширих циљева у залеђу нашег економског развоја сужава социјалне и личне вредности; економски развој је само средство. Уколико је он јачи утолико наше визије и наши погледи треба да буду још узвишенији; то је један узајаман однос. Уколико не одражавамо његову равнотежу утолико доводимо и у питање економски развој. Поднебље за одржавање и развој ове равнотеже увек су били градови. То су центри кроз које је свет кроз целокупну своју дугу историју каналисао своје циљеве и вредности, стварао их и популарисао. Без обзира ипак где се одлуке доносиле кроз њих се рефлектују тежње и развој једне заједнице. Лепота и виталност градова несумњиво да зависи од интелектуалног живота који се у њима развија. То је поднебље у којем се развија и формира „квалитет живота“, одакле се шири. Тај се квалитет шири; он полако даје сваком насељу, мањем или већем, сваком селу, урбанизован карактер. Будућност света је, кажемо у његовој урбанизацији; јер искуство је свих да је потреба за заједницом

суштинска унутарња потреба човека. Кроз ту потребу он ствара низ институција које такође задовољавају његове потребе.

Мислиоци нас опомињу, на пример, Вајтхед, да већу повреду младим умовима не можемо нанети него кроз занемаривање садашњице", а опет једном приликом је рекао да је „задатак универзитета да изграђују будућност", а опет још једном да уколико се „одсечемо од прошлости да се тада лишавамо и садашњост и будућност њеног значаја". Узгредно ово напомињемо. Јер смо пред проблемом свога стваралаштва, својих критика да нам савремена књижевност, поезија, сликарство или уметност уопште, као и музика, није на оном нивоу на којем може да буде, према ономе што смо створили у прошлости; да заостајемо у изграђивању својих виших вредности.

То није само наш проблем, то је проблем кроз који су прошли и пролазе сва друштва савременог света. Ушли смо и ми у њега, и то је једна позитивна ствар. Када дискутујемо о овим проблемима, то је већ један конструктиван став. Јер морамо да дискутујемо, по природи логике рада нашег ума, о својим циљевима према дужим погледима, да их организујемо у извесне системе, да им дамо социјалну снагу итд. Али највеће искуство које и ми не смемо занемарити састоји се у томе што морамо да живимо са великим темама, да се подсећамо на њих. Лако пратимо кроз историју да никада човек у свом развоју није занемаривао, у својој садашњици, велике теме живота, које су биле предмет разматрања највиших умова у историји човечанства. То није била забава већ дух рада који је носио живот и давао свему, а нарочито економском развоју, његово осмишљање, тумачење, дефинисање циља. Не можемо наћи никада и ни у једном делу света наше културе, нашег поднебља, ове наше ере, једнообразност интелектуалног живота. Није постојао он ни у средњем веку; напоменули смо да сами мислиоци средњег века средњевековне градове називају и „дијалектичким". Дужни смо онда да и ми одржимо тај карактер и свог града, његов интелектуални пуларизам. Јер од тога зависи и данашња наша потреба обнове књижевности, музике и ликовне уметности. Лепота Београда јесте и у његовом дијалектичком карактеру.

На свим пољима и ми данас веома много експериментишемо; то је рађено увек ;али се данас у том експериментисању отишло толико далеко да је модерно стваралаштво изгубило и свој контакт са публиком. Светски, најбољи критичари уметности, то већ наглашавају — колико се модерно уметничко стваралаштво затворило само у себе, изгубило контакт са својом околином, постало нешто толико „лично", експериментално, без икакве могућности комуникације са било којим другим лицем сем оног у којем се тај процес „немира" одиграва али га ни он не разуме. Указује се опет на то „да треба ићи истинитим коренима, царству истините маште, искреним осећањима, поезији која је везана за живот и све његове варијације". Указује нам на то, на пример Леонард Кларк, у чланку „The State of Poetry", The Poetry Review, Vol. lix, 1968—9; 243—253; England; са даљим веома оштрим, али ванредним опомињањем, да поезија није само „натуралност", да је у исто време и уметност и занат, који треба да се учи; и као све што се учи и за поезију је потребан напор учења које се постиже кроз грешења и испитивања; а од посебне вредности на шта нам скреће пажњу овај уметник јесте „да теме које одабирамо морају бити велике и вечне, које припадају више човековој зрелости него ситницама његовог од „данас до сутра бизнису".

Међутим, уколико разумемо овог критичара или савремене мислиоце, социологе, који указују на недостатак стварне поезије или уметности са којом може да се комуницира, онда можемо да запазимо колико се по некој нужности, добра уметност, или уопште васпитање за савршеније реалности, надокнађује оном врстом „уметности" без уметности, коју и називамо и шундом, која задовољава не оно највише у човеку већ најниже, при чему није реч о чулном животу, већ о општим тежњама и каналисању свих човекових потреба у оквиру савршенијих облика.

Несумњиво да присуство у једном граду што већег броја храмова, као подсетника његовим грађанима на вечите и велике теме живота, јесу увек били и инспирација мислиоцима, филозофима, уметницима и научницима. Исто тако и присуство тако једног великог храма, као што је и замишљен храм Св. Саве, јесте и присуство једне истините инспирације за највеће теме, најуниверзалнијих вредности. То је читав смисао једне историје и континуитет њених тема, инспирација нашег развоја и вере у будућност. Јер у оквиру само тих великих тема и наше мале теме, ситнице нашег свакодневног живота, имају свој смисао и своју величину. Без ових храмова, низа храмова по нашем главном граду, у којем их има веома мало, наш интелектуални живот постаје све једностранји упркос нашем материјалном развоју, све

сиромашнији; а на то се већ увелико жалимо. Међутим, дужност је наше Цркве да опомене своје интелектуалне раднике који се брину о културном развоју нашег друштва да сагледају корене томе чега се плашимо, и о чему већ пишемо, да нас забрињава. Јер поезија и уметност, као и религија, није некакво уточиште бежања из живота, већ тачка ослонца напада на животне проблеме и њихово решење, како нас такође опомињу књижевни критичари. То није бежање из живота, већ најактивније учешће у њему. Јер и догађај спаљивања Св. Саве јесте једна велика тема у одбрани једног моралног поретка, не због поретка као „социјалног система”, већ поретка који треба да чува слободу стваралаштва, лепоту и развој интелектуалног живота, лепоту дијалектике живота; дијалектике која није ствар само питања праведности, већ лепоте мира који у дијалектици и налази своју синтезу.

Ако смо говорили о томе да су сваком друштву нужно потребне групе са психолошки осмишљеним циљевима и вредностима, које треба да уносе у њега, онда несумњиво да наша Црква у том погледу има исту толику улогу у будућности колику је имала и у прошлости; без Њених тема не можемо замислити свој интелектуални и морални живот, а то значи ни развој своје књижевности, музике и ликовне уметности; то је и искуство целокупне културне историје човечанства. Јер учинимо продор у крајње дубине своје нације шта бисмо видели у тим дубинама да нисмо имали Цркве, а исто тако уколико се потрудимо да исти продор учинимо према будућности — исти би закључак био.